

६. पञ्जावरणस्स माहृष्यं

पर्यावरणाचा शास्त्र या दृष्टीने झालेला विकास काही वर्षांतील घटना आहे. निसर्ग व मनुष्य यांच्यातील संबंध सामंजस्यावर आधारित असेल तरच दोघांचे जीवन सुखाचे होऊ शकेल. लोकसंख्येत सतत होणारी वाढ व सुखासीन आयुष्य जगण्यासाठी मानवाने केलेल्या सुधारणा यामुळे निसर्गाचा समतोल ढासळत आहे. पर्यायाने पर्यावरण दूषित होत आहे. पर्यावरण हा शब्द अलिकडचा असला, तरी त्यासंबंधी विचारधारा प्राचीन भारतीय साहित्यातही प्रतिबिंबित झालेली आढळते. प्रस्तुत संवादात्मक पाठात मानवाच्या कल्याणासाठी पर्यावरणाचे रक्षण अत्यंत महत्त्वाचे आहे हे सांगितले आहे.

(पत्ताणि – जणओ, कण्णा कमला)

जणओ : कमले, अयि कमले! अहो! ण जाणामि कत्थ गआ एसा। कल्लं चेव सा पञ्जावरणविसए मं किंचि पुच्छित्था। कमले सिग्घं आगच्छ।

कमला : ताअ, एसा आगआ।

जणओ : कमले, दिग्घकालं जाव हं तुमं हक्कारेमि। अवि अज्जतणिअं वत्तपत्तं तुमे पढिअं? कल्लं एव पाढसालाए पञ्जावरणपाढो अज्जाविओ त्ति तुमे वुत्तं।

कमला : सच्चं एअं। तस्स किं?

जणओ : तं चेव वोत्तुं इच्छामि। पञ्जावरणविसए एव इमा वट्ठा। सुण, पञ्जावरणविकखेवकारणा गिद्धविसेसाणं कवोअविसेसाणं च जाइओ लुप्पप्पाया णट्ठप्पाया अ हवंति।

कमला : अहह! कहमिणं जाअं।

जणओ : कमले, एत्थ जाव माणवस्स रसणालोलुवत्तणं आखेडाइसओ य कारणा वट्ठंति। मणुस्सो भक्खणट्ठं मोराणं कवोआणं च वहं करेइ। एवं अप्पेणेव कालेणं वग्घजाई वि दुल्लहदंसणा भविस्सइ त्ति मे चिंता। जओ वग्घस्स चम्मं णहाणि य मणुस्सो णिअअलाहत्थं पउंजइ। पुरा जस्सिं भारहे चत्तालीससहस्साहिया वग्घा आसी, तत्थ दाणिं णवरं चउसहस्सवग्घा उव्वरिया। अईव दुहावहमेयं।

कमला : ताअ, वग्घाणं विणासं णिरुंधिउं सासणेण वग्घरक्खण-पअप्पा उवक्कंता।

जणओ : सच्चमेव तं। कमले किं तुमं जाणसि, वग्घविसए अम्हं पुव्वएणं किं भणिअं? हं पढामि –

णिव्वणो हण्णइ वग्घो णिव्वग्घं छिज्जइ वणं।
वग्घो वणं हि रक्खेज्जा वणं वग्घं च रक्खउ
॥१॥

वग्घाइणो पसुणो सआहरियाणि य वणाणि महणिज्जाणि एव।

कमला : ताअ, किंतु वत्तपत्तेसु भूओ भूओ पढिज्जइ जं वग्घा णयरवसहिं पविसिरुण पसुणो माणवा य भक्खेति । सहाव-काअरेहिं णरेहिं किं कायव्वं? वग्घाणं हण्णं विणा का अण्णा गई?

जणओ : णेयं उइअं। जह माणवा तह अण्णे वि पसुपक्खिणो पयइ-देवयाए अवच्चाणि संति। वणाइं केवलं पसुपक्खीणं णिवासत्थं उवकप्पिआइं। तत्थ वि सत्थलोलुवेण णरेण अक्कमणं कअं। एवं ठिए तवस्सिणो पसुपक्खिणो किं णाम कुज्जा । सव्वे वि पाणिणो णियजीविअजत्तं सुहेण जीविउं इच्छंति। एत्थ माणवो खु पञ्जावरणविकखेवकारणा अवरज्जइ।

कमला : कहमेयं?

जणओ : पस्स -

अवणीं अवणीकाउं उज्जुतो खलु माणवो।
अप्पाणं आवङ्गते खिवइ त्ति ण संसओ
॥२॥

वणाणं विणासेण पाउसमाणं पि खिज्जमाणं
दीसइ। एवं पज्जावरणपण्हो जडिलो कओ
मणुस्सेणं।

कमला : किं किं मणुस्सेणं? कहमेयं?

जणओ : पज्जावरणविकखेवस्स पहाणं कारणं अत्थि
पऊसणं। तं च तिविहं। वाउपऊसणं,
जलपऊसणं, झुणपऊसणं च। पऊसणं
माणवो एव करेइ।

कमला : ताय, पऊसणणिराकरणत्थं अत्थि को वि
उवाओ?

जणओ : एत्थ सासणं करेइ जहासत्तिं उवाअजोअणं।
पज्जावरणदिणं, वसुंधरादिणं, वणमहूसवो,
अभयारणपकप्पा एव अणेगा उवक्कमा
सासणेण समारद्धा। पज्जावरणविसओ
अज्झयणक्कमे वि समावेसिओ। किं तु णेयं
पज्जत्तं। णरेण अवस्सं अवहारणिज्जं - जहा
एयं पुहवीअलं माणवस्स कए होइ तथा तं
अण्णेसिं कए वि वट्टइ। सव्वेसिं अविरोहेण
जइ सो णिवसेज्जा ता पज्जावरणस्स पण्हो
ण पुणो उब्भविस्सइ। अवणीए अवणं णाम
रक्खणं अम्हेहिं एव करणिज्जं जेण सा वि
अवणी अम्हं अवणं कुज्जा।

कमला : ताअ मए पज्जावरणस्स माहप्पणं सम्मं
जाणिअं।

जणओ : साहु! साहु! अओ हं भणामि -
साहुरक्खिअं पज्जावरणं भवइ,

भुवणकल्लाणकारअं। करेह पज्जावरणरक्खणं
सअललोअहिअमहासाहणं।।

अत्थु, इदाणिं पाढसालागमणवेला संवुत्ता।
तयत्थं सिद्धा हव।

(उभआ वि णिक्कंता)

सदृथा

पुच्छित्था - विचारले

वत्तपत्तं - वार्तापत्र, वृत्तपत्र, समाचारपत्र

अज्जतणिअं - आजचे

वुत्तं - सांगितले

विक्खेव - हस्तक्षेप

कवोअ - कबूतर

रसणालोलुवत्तणं - जिभेचे चोचले पुरविण्याची वृत्ती

भक्खणत्थं - खाण्यासाठी

तक्को - तर्क

लाहत्थं - फायद्यासाठी

चत्तालीससहस्साहिया - चाळीस हजाराहून अधिक

णिरुंधिउं - थांबविण्यासाठी

उवक्कंता - सुरू केल्या आहेत

पज्जावरणं - पर्यावरण

श्लोक १ भावार्थ - जंगलातून बाहेर पडलेल्या वाघाला ठार करतात, जंगलात वाघ नसेल तर जंगलतोड करतात. खरोखर, वाघाने जंगलाचे रक्षण करावे व वनानेही वाघाचे रक्षण करावे.

महणिज्जाणि - महत्त्वपूर्ण

णयरवसहिं - शहराची वस्ती

सहाव-काअरेहिं - स्वभावतः भित्रा

उइअं - योग्य, उचित

अवच्चाणि - अपत्ये, संतती

सत्थलोलुव - स्वार्थलोलुप

कुज्जा - करावे

अवरज्झइ - अपराधी आहे

श्लोक २ भावार्थ - पृथ्वीला जंगलरहित करण्यास (अवणीकाउं) उद्द्युक्त झालेला मनुष्य खरोखर स्वतःला (अप्पाणं) संकटाच्या खाईत (आवईगत्ते) लोटतो (खिवइ) यात संशय नाही.

हक्कारेमि - बोलावतो आहे

अवि - अपि वाक्याच्या सुरुवातीला आल्यास प्रश्नार्थक

अज्झाविओ - शिकविला

वट्टा - वार्ता

गिद्ध - गिधाड

लुप्पप्पाया - जवळजवळ लोप पावलेले

आखेडाइसओ - शिकारीत होणारी वाढ

दुल्लहदंसणा - दिसणे कठीण होईल

चम्मं - चामडे

पउंजइ - वापरले जाते

चउसहस्स - चार हजार

पअप्पा - प्रकल्प, योजना

णिव्वणो - वनरहित, निर्वन

पढिज्झइ - वाचण्यात येते

पविसिऊण - प्रवेश करून

अण्णा गई - दुसरा मार्ग, गत्यंतर

पयइ - निसर्ग, सृष्टी

उवकप्पियाइं - योजलेली आहेत

तवस्सिणो - गरीब बिचारे

जीविअजत्तं - आयुष्यक्रम

अवणीं - पृथ्वीला

पण्हो - प्रश्न

पहाणं - मुख्य, प्रधान

जहासत्तिं - कुवतीनुसार, यथाशक्ती

पज्जत्तं - पुरेसे, पर्याप्त

माहप्पणं - माहात्म्य, महत्त्व

जडिलो - जटिल, बिकट

झुणि - ध्वनी

समारब्धा - सुरू केले आहेत

अवहारणिज्जं - लक्षात ठेवले पाहिजे

साहुरक्खिअं - चांगल्याप्रकारे रक्षण केले

सज्झाओ

१ पाठातील योग्य शब्द निवडून वाक्ये पूर्ण करा.

- अ) पज्जावरणविकखेवकारणा , ,
..... हवंति।
- ब) माणवो , , वहं
करेइ।
- क) पुरा भारहे वग्घा आसी, दाणिं
..... उव्वरिया।
- ड) वग्घा णयरवसहिं पविसिऊण ,
..... य भक्खंति।
- इ) वणाइं केवलं ,
उवकप्पिआइं।

२ कंसात दिलेले अर्थपूर्ण क्रियापद वापरून वाक्य पूर्ण करा.

- अ) मणुस्सेणं पज्जावरणपण्हो जडिलो।
(करेइ, किज्जइ, कओ)
- ब) सव्वे वि पाणिणो णियजीविअजत्तं सुहेण
जीविउं। (इच्छंति, इच्छेज्जा)
- क) वणाणं विणासेणं पाउसमाणं पि खिज्जमाणं
.....। (दिट्ठं, दीसइ, दीसत्था)
- ड) ताअ! मए पज्जावरणस्स माहप्पणं सम्मं
.....। (जाणामि, जाणियं, जाणिऊण)

३ खालील वाक्यांच्या अनुषंगाने योग्य ते स्पष्टीकरण द्या.

- अ) जह माणवा तह अण्णे वि पसुपक्खिणो पयइ-
देवयाए अवच्चाणि संति।
- ब) वग्घाणं विणासं णिरुंधिउं सासणेण विविहा
उवाअजोअणा आरंभिया।
- क) पज्जावरणविकखेवस्स पहाणं कारणं पऊसणं
अत्थि।
- ड) माणवस्स रसणालोलुवत्तणं।
- इ) पज्जावरणरक्खणं सयललोअहिअमहासाहणं।

४ रूपे ओळखा.

वणाइं, णिरुंधिउं, अवणीए, पण्हो, णरेण, कमले,
माणवस्स, आगच्छ, पुच्छित्था, एसा, पाढसालाए,
वग्घा, अवरज्जइ

५ पर्यावरणसंबंधी स्वमत सांगा.

६ खालील मराठी शब्दांसाठी पाठातून प्राकृत शब्द शोधा.

पिता =	
पर्यावरण =	
लुप्तप्राय =	
वाघ =	
पशुपक्षी =	

